

УДК 338.431.4

JEL Classification: Q13; Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084>

В.В. РУСАНЮК, аспірант*

Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки

Мета статті - узагальнити методи державної підтримки аграрних підприємств щодо підвищення їх конкурентоспроможності та визначити напрями підтримки підприємництва в аграрному секторі України.

Методика дослідження. За методологічну основу статті слугували діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень науки стосовно розвитку державної підтримки суб'єктів аграрного підприємництва. Застосування монографічного методу дало можливість обґрунтувати аспекти державної підтримки аграрного підприємництва.

Результати дослідження. Розглянуто стан і методи державної підтримки підприємництва в аграрному секторі України та розвитку підприємницької діяльності на селі. Проаналізовано фінансовий стан аграрних підприємств та стан державної підтримки в аграрному секторі економіки. Обґрунтовано форми і методи державної підтримки аграрних підприємств України.

Елементи наукової новизни. Запропоновано напрями державної підтримки подальшого розвитку підприємництва в аграрному секторі. Розглянуто законодавчо-нормативні та економічні аспекти державного регулювання, можливості його вдосконалення та цільового спрямування. Рекомендовано впровадження деяких методів державної підтримки фермерських господарств країн ЄС.

Практична значущість. Запропоновано практичні рекомендації з удосконалення державної підтримки аграріїв в сучасних умовах. Обґрунтовано концептуальний підхід до формування системи державного регулювання аграрного виробництва, який може бути закладений в основу розробки заходів щодо державної підтримки аграрних підприємств. Табл.: 3. Рис.: 1. Бібліогр.: 21.

Ключові слова: аграрний сектор; державна підтримка; державне регулювання; розвиток аграрного підприємництва, сімейні ферми; фермерські господарства.

Русанюк Василь Васильович - аспірант відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: rusanyuk.ur@ukr.net

Постановка проблеми. Інституційні зміни, що відбуваються в економічному житті країни, слугують передумовою і одночасно результатом стабілізації та розвитку ринкових відносин. Визначальною складовою, з якою пов'язують активізацію вітчизняної економіки, виступає аграрний сектор [4]. Важливу складову становлення аграрного сектору являє собою створення мотиваційних засад для розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві.

Формування і розвиток відносин між підприємством та державою, в тому числі у сільському господарстві, це складний процес, що потребує вирішення важливих про-

блем. Саме програма розвитку цивілізованого підприємництва вважається запорукою розвитку економіки в цілому, при якій державна підтримка сільського господарства - об'єктивна необхідність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки у становленні й розвитку підприємництва в сільському господарстві розглядалися у працях багатьох іноземних та українських вчених-економістів. Вагомим став внесок у розробку різних аспектів розвитку підприємництва та його регулювання таких зарубіжних учених, як: Ф. Хайек [19], П. Самуельсон [14], Д. Е. Стігліц [17].

Серед українських науковців щодо вивчення згаданого питання слід виокремити: С. Бірюка [1]; О.М. Бородіну, О.М. Могильного [2]; В.І. Гайдука [3]; О.М. Загурського

* Науковий керівник - М.Й. Малік, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© В.В. Русанюк, 2020

[4]; М.Й. Маліка [5]; О.В. Олійника, Т.В. Калашнікову [7]; Г.Є. Павлова [8]; П.Ф. Парамонова [9]; П.Т. Саблука [13]; О.Г. Шпикуляка [18].

Проте, незважаючи на численні дослідження науковців, питання підтримки аграрного підприємництва залишається актуальним, адже трансформаційні перетворення вимагають нових ідей щодо вирішення проблеми відносин держави та підприємництва.

Недостатньо опрацьовані у науковій літературі питання обґрунтування державної підтримки в аграрному підприємстві в умовах інтеграції України до європейського економічного простору.

Мета статті - узагальнити методи державної підтримки аграрних підприємств щодо підвищення їх конкурентоспроможності та визначити напрями підтримки підприємства в аграрному секторі України.

Виклад основних результатів дослідження. Досвід країн Європейської спільноти свідчить, що вільна конкуренція на ринку сільськогосподарської продукції при відсутності вагомих державних регуляторів призводить до суттєвих обмежень їх розвитку, що у свою чергу негативно впливає на розвиток економіки. Наприклад, Франція, в кінці ХХ ст. в умовах панування на ринку засад вільного підприємництва і торгівлі, значно знизила експортні можливості аграрного виробництва.

Представник монетарських поглядів Ф. Хайек допускає в окремих випадках не-

значне втручання держави у процес структурної перебудови економіки. Він вважав, що індикативне планування не здатне визначити перспективну потребу в коштах, передбачити зміни відносних цін на взаємозамінні види сировини, палива, матеріали [19].

Концепцію економічних стабілізаторів, властивих ринковим саморегуляторам (попит, пропонування, ціна, прибуток, відсоток), і тих, що мають регулюватися державою (оподаткування, держзамовлення, інвестиції, субсидії), розробив П. Самуельсон [14].

Динамічний економічний розвиток можливий за умови гармонійної взаємодії певного комплексу умов, специфічних для окремих держав. Тому, як зазначає Дж. Стігліц, актуальною і на сьогодні залишається дилема економічної політики: наскільки обмеженою або наскільки активною має бути роль держави [17, с. 36].

В Україні виникає потреба у підвищенні ефективності державного регулювання аграрного виробництва, яка вимагає вирішення наступних питань: нераціональне використання земельних ресурсів аграрних підприємств; низький рівень матеріально-технічного забезпечення; недостатній розвиток інфраструктури ринку продовольства.

При вивченні питання удосконалення механізмів державної підтримки підприємства та розгляду проблем державного регулювання серед дослідників відсутнє єдине бачення змісту категорій «державне регулювання» і «державна підтримка» (табл. 1).

1. Тракткування категорій «державна підтримка» та «державне регулювання» аграрного сектору

Автори	Державне регулювання аграрної сфери	Автори	Державна підтримка аграрної сфери
1	2	3	4
Гайдук В.І. [3, с. 51]	Вважає, що у ринковій системі господарювання державне регулювання спрямоване на подолання періодичних аграрних криз, а також надання державної допомоги в умовах гострої конкурентної боротьби з потужним капіталом агробізнесу	Саблук П.Т. [13]	Державна підтримка - це цілеспрямоване формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури села та аграрного ринку
Павлов Г.Є. [8, с. 17-18]	Під державним регулюванням аграрного сектору слід розуміти систему важелів впливу держави на розвиток аграрного сектору та ефективність діяльності його інституціональних одиниць	Бородіна О.М., Могильний О.М. [2, с. 55-61]	Вбачає головним критерієм державної допомоги аграрному сектору в створенні умов для досягнення стабільних темпів розвитку сектору шляхом забезпечення відтворювального рівня галузевої прибутковості

Парамонов П.Ф. [9, с. 427-482]	Державне регулювання - це вплив держави на виробництво, зберігання, переробку та ринок сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, а також на виробничо-технічне та матеріально-технічне забезпечення з метою підтримання економічної рівноваги	Олійник О.В., Калашнікова Т.В. [7, с. 49-53]	Державна підтримка аграрного сектору відображається у підтримці продовольчої потреби держави, нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, стимулюванні розвитку соціальної сфери
Шпикуляк О.Г. [18, с. 120-128]	Вважає, що втручання державних інститутів у ринковий процес повинно бути з дотриманням конкурентних принципів економічної взаємодії і потрібно зосередитися на розробці та впровадженні ринкових регуляторних заходів	Малік М.Й. [5, с. 156]	Вважає, що державна підтримка повинна бути спрямована на зміцнення позицій вітчизняного аграрного товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшення тиску імпорту продукції

Джерело: Сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел [2, 3, 5, 7-9, 13, 18].

Оцінюючи розглянуті підходи, можна стверджувати, що необхідно розмежовувати поняття державного регулювання підприємництва в аграрному секторі та підтримки аграрного сектору державою. На нашу думку, державне регулювання дещо ширше поняття, а державна підтримка слугує одним із шляхів реалізації державного регулювання з метою розвитку, стимулювання виробництва сільськогосподарської товарної продукції та створення умов для ефективної, конкурентоспроможної підприємницької діяльності.

Щорічні програми державної допомоги розвитку сільського господарства повинні створити стимули для ведення підприємницької діяльності з метою підвищення її ефективності.

Імплементация цього процесу відбувається через низку державних цільових програм. За даними Міністерства фінансів України щодо нарощування експортного потенціалу та забезпечення продовольчої стабільності в Законі України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» було збільшено розмір видат-

ків на підтримку розвитку аграрного сектору порівняно з минулим роком і у 2020 р. передбачається фінансування сільського господарства в розмірі 15,3 млрд грн [10].

Передбачено збільшення асигнувань на розвиток тваринництва, відновлено програму будівництва тваринницьких приміщень та розвиток ринків продовольства і сільськогосподарської продукції. З метою оновлення технічного оснащення аграрних підприємств та запровадження інновацій у виробництво передбачено видатки через лізинг у сумі 192 млн грн, у тому числі за рахунок коштів загального фонду державного бюджету 140 млн грн [6].

Аграрний сектор економіки України демонструє стабільне зростання. За підсумками 2018 р. сільське господарство позитивно вплинуло на динаміку економіки країни. Індекс сільськогосподарського виробництва зріс на 38,4 %, тоді як індекс промислового виробництва впав відповідно до підсумків 2017 р. У 2018 р. індекс виробництва аграрних підприємств виріс на 62,8 % (табл. 2).

2. Результати діяльності сільськогосподарських підприємств України

Критерій оцінювання	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р. проєкт
Валова продукція сільського господарства, млн грн	187526,1	246109,4	254640,5	249157,0	259666,5	263566,5
У т.ч. в сільськогосподарських підприємствах, млн грн	79065,9	125684,8	123017,6	118792,1	128693,3	130571
Із них у фермерських господарствах, млн грн	11726,1	13906,5	22101,4	21743,1	21995,6	23005,5
У господарствах населення, млн грн	96734,1	106518,1	109521,5	108621,8	108977,6	109990,0
Фінансовий результат діяльності до оподаткування в аграрних підприємствах, млн грн	17320,5	15012,7	90122,1	78786,1	88789,3	101500,1

Рівень рентабельності операційної діяльності в аграрних підприємствах, %	24,5	11,7	33,6	23,5	27,6	30,5
Чистий прибуток (збиток) в аграрних підприємствах, млн грн	12807,3	14925,7	89816,3	78457,7	83455,5	95555,5
Частка збиткових аграрних підприємств, %	30,4	19,7	11,6	13,3	14,7	14,5

Джерело: Складено за даними Державної служби статистики України [15].

Як свідчать наведені дані, активно збільшуються показники валової продукції сільськогосподарства та фінансових результатів діяльності. За період з 2010-го по 2018 р. валова продукція аграрних підприємств зросла на 62,7 %, а фінансовий результат до оподаткування аграрних підприємств у свою чергу збільшився у 5,1 раза.

Враховуючи дані Державної служби статистики України, можна зробити висновок, що виробництво сільськогосподарської продукції має тенденцію до збільшення, хоча й відбуваються певні коливання показника (за період з 2010-го по 2018 р. валова продукція сільськогосподарства країни зросла на 72140,4 млн грн, а за період з 2017-го по 2018 р. показник збільшився на 10509,5 млн грн).

Роль господарств населення в аграрному секторі важко однозначно оцінити, адже на тлі домінування у виробництві деяких видів продовольства вони ускладнюють процес реформ та розвиток великих товаровиробників [1, с. 33-38].

Господарства населення зосереджені на реалізації надлишків виробленої товарної продукції. Такі господарства поступово набувають статусу суб'єктів підприємницької діяльності, щоб бути повноправними суб'єктами на продовольчому ринку. У 2018 р. налічувалось 4,1 тис. одиниць господарств населення та на них припадає 6501 тис. га площі земе-

льних угідь. Кількість господарств населення має тенденцію до зменшення.

Фермерські господарства вносять вагомий вклад у забезпечення роботою населення та поповнення місцевого і державного бюджетів. Фермерство надає роботу 59 192 найманим працівникам та виробляє валової продукції сільськогосподарства на суму 21995,6 млн грн, що становить 8,5 % загального обсягу валової продукції.

Однак сімейні фермерські господарства мають низьку матеріально-технічну базу. У 2018 р. за рахунок дотацій з державного бюджету та податку на додану вартість фермерський сектор отримав державної допомоги на суму 934,5 млн грн [15, с. 392].

Незважаючи на наявні позитивні тенденції, виробництво сільськогосподарської продукції ускладнюється відставанням у технологічному сенсі і, як наслідок, низькою якістю продукції, що не дозволяє посісти гідні позиції ні на вітчизняному, європейському, ні на світовому ринках. Усі ці чинники та відсутність інституційних передумов для ефективних трансформацій потребують удосконалення форм державної підтримки з метою запобігання регресивним процесам в економіці [4,11].

Державна допомога розвитку аграрного сектору залежно від джерел фінансування реалізуються як за рахунок бюджету, так і позабюджетної підтримки (табл. 3).

3. Обсяги державної підтримки аграрного сектору України, млн грн

Програми	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р., проєкт
Фінансова підтримка виробництва продукції рослинництва та тваринництва	32,1	298,4	22,4	-	-	-
Фінансування закладки садів, виноградників, хмільників	306,5	-	-	225,0	394,9	400,0
Фінансова підтримка підприємств аграрного сектору через механізм здешевлення коротко- та довгострокових кредитів	619,8	83,4	54,2	315,5	335,0	380,0

Фінансова підтримка фермерських господарств	21,7	836,6	824,8	910,4	934,5	1000,0
Часткова компенсація вартості складної техніки вітчизняного виробництва	10,0	-	-	945,0	1000,0	1500,0
Заходи боротьби із хворобами та шкідниками	0,9	1,2	-	-	-	-
Програми селекції: тваринництво рослинництво рибальство	44,1 29,7 10,2	-	-	-	-	-
Охорона навколишнього середовища	-	56,7	-	33,5	55,5	60,0
Інші програми	5330,6	6201,7	2642,9	3068,6	3880,1	5000,0
Разом	6405,6	7478,0	3544,3	5500,0	6300,0	8500,0

Джерело: Розроблено на базі [6, 16].

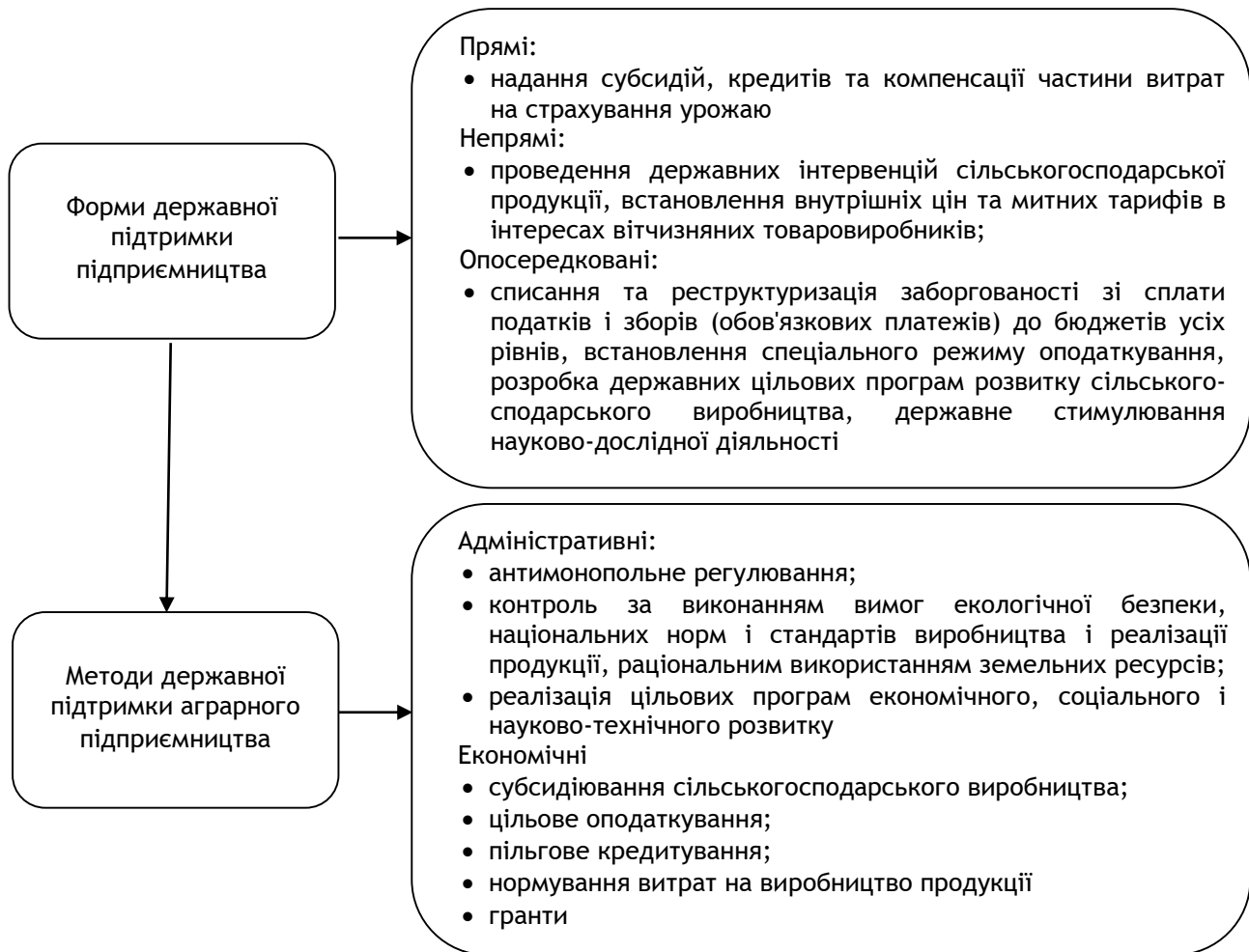
Наведені дані свідчать про деяке зменшення обсягів державної підтримки від 6405,6 млн грн у 2010 р. до 6300 млн грн - у 2018 р. Останнім часом значно зросли матеріальні витрати на інші програми.

Доведено, що науковий підхід до державної підтримки сільськогосподарського виробництва полягає у забезпеченні інноваційного та інвестиційного розвитку аграрних підприємств. Головна мета державної інноваційної політики визначена у Законі України «Про інноваційну діяльність» [12] і полягає у створенні організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу, впровадженні сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва.

Поряд із цим треба звернути увагу на недосконалість згаданого законодавчого акта, про що свідчить виключення з дії ст. 21 та 22 розділу V (на підставі документа 2505-15 від 25.03.2005 р.), які передбачали визначення особливостей оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності. Цей закон не передбачає процедуру надання підприємству статусу інноваційного, внаслідок чого виникає питання - чому експертиза при кваліфікуванні інноваційних проєктів виконується за рахунок коштів суб'єктів інноваційної діяльності [12, ст. 3, п. 5]. Це свідчить про те, що на законодавчому рівні поки що не сформовано досконалого механізму впровадження інновацій у підприємницьку діяльність в аг-

рарному секторі України. Щодо інвестиційного розвитку аграрних підприємств, то власні, залучені та позикові інвестиційні джерела аграрних товаровиробників нині недостатні для задоволення їх інвестиційних потреб, оскільки іноземні інвестиції в розвиток сільськогосподарських підприємств залучаються в обмежених обсягах [2, с. 55-61]. Крім того, стримує процес нарощування інвестицій у аграрному секторі недостатній рівень рентабельності капіталу аграрних підприємств, оновлення основних засобів та низька ліквідність їх інвестицій (рис.).

Досліджуючи опосередковані форми державної підтримки сільськогосподарських підприємств потрібно підкреслити важливість державного стимулювання науково-дослідної діяльності у сфері новітніх технологій виробництва сільськогосподарської товарної продукції та землекористування, яке полягає у спрямуванні бюджетних асигнувань на наукові дослідження за цими напрямками. Розкриття у наукових дослідженнях функціональних законів ринкової економіки, механізмів узгодження інтересів держави та сільськогосподарських товаровиробників, розробка рекомендацій з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, конкурентоздатності їх продукції, нарощування експортного потенціалу та міжнародного іміджу сільськогосподарського виробництва сприятиме вдосконаленню та успішній реалізації заходів його державного регулювання.



Система державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Джерело: Розроблено автором на базі [20].

Застосування адміністративних методів не виключає існування ефективної конкуренції і дозволяє сільськогосподарським підприємствам розробляти виробничі стратегії, здійснювати власну цінову політику, використовувати маркетингові інструменти стимулювання збуту та ін. Лише за таких умов можна досягти суспільних принципів і цілей економічного розвитку на ринкових засадах у сфері сільськогосподарського виробництва.

Успішний розвиток сільськогосподарського виробництва досягається завдяки гармонійному поєднанню адміністративних та економічних методів підтримки сільськогосподарських підприємств. Об'єктивна необхідність адміністративного регулювання сільськогосподарського виробництва зумовлена еволюцією ринкових відносин, поширенням глобалізаційних процесів у країнах Європи та світі, які характеризуються посиленням конкуренції, розвитком монополізму і погіршенням стану довкілля.

Застосування економічних методів підтримки аграрних підприємств спрямовано на

вирішення питань задоволення потреб суспільства у їх продукції, забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу України. Цілком очевидно, що згадані питання не можуть бути вирішені лише за допомогою ринкового механізму, який природно реагує лише на потреби, виявлені рівнем платоспроможного попиту населення.

Значимо, що застосування цих методів на практиці може бути успішним завдяки наявності єдиної концепції формування державної системи підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств та глибокому розумінню стратегії і тактики цього процесу. Без його цілісного теоретичного обґрунтування втілення в життя вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції класичних елементів ринкової економіки, таких як свобода підприємництва, приватна власність, вільне ціноутворення неможливе.

Таким чином можна стверджувати, що аграрна політика в Україні не спрямована на підтримку фермерської моделі господарювання як базової.

Натомість дотації фермерам у країнах ЄС становлять до 40 % вартості валової продукції сільського господарства. За даними Державної служби статистики, в Україні станом на 01.01.2019 р. нараховувалася 34 544 фермерських господарств, тоді як фінансова підтримка була надана лише 394 фермерським господарствам на суму 38799,7 тис. грн. Середній показник обсягу наданої фінансової підтримки фермерським господарствам на безповоротній основі становив 1,2 тис. грн на одне господарство. Кредити за програмою державної підтримки у 2019 р. отримали тільки 966 фермерських господарств [20].

Для прикладу, в Хустському районі у с. Іза Закарпатської області розроблено бізнес-проект (державний проект з фінансування) зі створення сімейного фермерського господарства «Хуст» на 15 корів. Для функціонування сімейної ферми з виробництва молока необхідно придбати поголів'я із 15 корів живою масою однієї голови 500 кг та середньорічною продуктивністю 6000 кг молока. Валове виробництво молока на рік 90 т. Площа приміщення - не менше 150 м² та переробний цех - 50 м². Вихід телят не менше 94 %, товарність молока 92-94 %. Для утримання молочної сімейної ферми фермеру необхідно мати в обробітку 1,5 га ріллі на одну корову. Площа ріллі повинна становити 25-30 га. Річна потреба у кормах на одну голову: сіна - 7,4 ц; соломи - 4,5; сінажу - 38,0; буряків кормових - 27,0; зеленої маси - 87,0; зерна (концкормів) - 12,0; меляси - 2,0 ц; усього - 778,3 ц корм од. та 8133,1 кг перетравного протеїну. Витрати кормів на 1 ц молока - 1,22 ц корм. од.

Для бізнес-проекту створення сімейної ферми на 15 корів із виробництва молока необхідний стартовий капітал в сумі не менше 2810 тис. грн, у тому числі на:

- будівництво стайні площею 150м² - 550,0 тис. грн;
- придбання корів - 15x22,0 тис. грн/корову = 330,0 тис. грн;
- обладнання на ферму - 700 тис. грн;
- придбання сільськогосподарської техніки і причіпного інвентаря для обслуговування - 500 тис. грн;
- придбання сільськогосподарської техніки і причіпного інвентаря для обслуговування худоби - 400 тис. грн;
- придбання сільськогосподарського інвентаря для обробітку ґрунту - 330 тис. грн.

Згідно з калькуляцією виробництва собівартість 1 ц молока становитиме 950 грн. Окрім основної продукції - молока, фермер отримує побічну продукцію: телята, гній, зерно, корми, які частково можна реалізувати. Враховуючи, що ціна закупівлі молока продовольчими магазинами, супермаркетами сягатиме 1900-2300 грн за 1 ц, виручка від реалізації молока повністю перекриватиме понесені фермером витрати.

Серед переваг сімейного фермерського господарства - для його обслуговування не потрібен додатковий персонал, всі роботи виконує одна сім'я. Фермер, маючи у користуванні 25-30 га ріллі, повністю забезпечить поголів'я худоби власними кормами.

Варто зауважити, що для створення сімейного фермерського господарства з виробництва коров'ячого молока фермер отримає державну підтримку, яку доведеться компенсувати в розмірі 50 % упродовж 18-20 років.

З метою визначення шляхів підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства (в основному сімейних фермерських господарств) в Україні має значення прогресивний досвід ЄС.

Необхідність державної підтримки фермерських господарств та їх об'єднань доведена досвідом країн ЄС. Розвиток фермерської моделі як пріоритетної у сільському господарстві можливий тільки за умов активної підтримки держави. У такому випадку держава - це інститут, що регулює відносини землекористування через адміністративні й економічні заходи і забезпечує законодавство, яке обмежує скуповування землі великим капіталом та потенційне виведення цієї землі із сільськогосподарського обігу, а також передбачає здійснення цільових програм через фінансування окремих видів господарської діяльності.

За даними Європейської комісії, в ЄС державна підтримка розвитку фермерства (які запропоновано впровадити в Україні) здійснюється за такими напрямками:

- державна підтримка новостворених сімейних фермерських господарств;
- державна підтримка сімейних фермерських господарств, які знаходяться в несприятливих районах;
- спеціальна державна підтримка молодих фермерів;
- підтримка спадкоємництва у сімейному фермерському господарстві;

- державна підтримка створення груп об'єднань виробників аграрної товарної продукції [21].

Висновки. У процесі розвитку підприємництва в аграрному секторі стикається з проблемами, значну роль у вирішенні яких відіграє держава. Вона за допомогою механізмів, інструментів державного регулювання повинна реалізовувати політику підтримки сільського господарства. Пряма і непряма підтримка аграрного сектору направлена на стимулювання підприємницької діяльності. Основними напрямками стимулювання аграрного підприємництва повинні стати: створення ефективного механізму фінансової допомоги підприємницькому сектору; розробка програм розвитку інноваційного забезпечення суб'єктів підприємницького сектору аграрної сфери; розвиток матеріально-технічного оснащення аграріїв.

Враховуючи досвід існуючих механізмів державної підтримки сільського господарства в країнах з ринковою економікою, зокрема в ЄС, можна зробити висновки щодо удосконалення напрямів державної підтримки вітчизняного аграрного сектору. На нашу думку, підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства в Україні здатні забезпечити:

- зміщення акцентів у бік підтримки сімейної фермерської моделі господарювання;

- збільшення обсягів державної підтримки тих товаровиробників, які виробляють переважну частину основної сільськогосподарської продукції, проживають у сільській місцевості та живуть за рахунок доходів, отриманих від роботи в сільському господарстві;

- реалізація цільових програм через фінансування окремих видів діяльності сільськогосподарських виробників з використанням механізму контролю та, за необхідності, застосування санкцій;

- перехід на використання переважно економічних методів державного регулювання галузі;

- дотримання принципу конкурентності при наданні державної підтримки з метою забезпечення рівних умов господарювання для усіх суб'єктів аграрного ринку.

При проведених розрахунках сімейне фермерське господарство може бути прибутковим за умови:

- сприятливої цінової політики на ринку молока та державних дотації, залежно від змін вартості молока;

- фінансової підтримки відповідно до діючих державних програм та грантів;

- при відміні оподаткування перші 5 років після створення сімейної ферми;

- реалізації молока через торгову мережу без посередника.

Список бібліографічних посилань

1. Бірюк С. Роль держави у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного сектора в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 1-2. С. 33-38.
2. Бородіна О. М., Могильний О. М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2009. № 6. С. 55-61.
3. Гайдук В. И., Самодуров И. В., Гайдук Н. В., Козаченко О. В. Проблемы и перспективы развития предпринимательской деятельности предприятий АПК : монография. Краснодар : ВНИЭТУСХ, 2000. 169 с. С. 51.
4. Загурський О. М. Інституційне забезпечення державної підтримки аграрного сектору України. *Фінанси України*. 2012. № 8. С. 122-129.
5. Малік М. И. Про державне регулювання розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 2. С. 156.
6. Міністерство фінансів України : Новини. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=392378&cat_id=53608.
7. Олійник О. В., Калашнікова Т. В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 49-53.
8. Павлов Г. Є. Сутність поняття державного регулювання аграрного сектора економіки. *Економіка та держава*. 2013. № 6. С. 17-18.
9. Парамонов П. Ф. Организационно-экономические проблемы адаптации сельскохозяйственных товаропроизводителей к рыночным условиям хозяйствования. Краснодар : КГАУ, 2002. С. 427-482.

Reference

1. Biriuk S. (2013). Rol derzhavy u finansovomu zabezpechenni rozvytku ahrarnoho sektora v Ukraini [The state's role in the financial support of the agricultural sector in Ukraine]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*, 1-2, pp. 33-38 [In Ukrainian].
2. Borodina, O.M., Mohylnyi, O.M. (2009). Koryhuvannya polityky derzhavnoi pidtrymky silskoho hospodarstva Ukrainy [Adjustment of politics of state support of agriculture of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 55-61 [In Ukrainian].
3. Gajduk, V.I., Samodurov, I.V., Gajduk, N.V., Kozachenko, O.V. (2000). Problemy i perspektivy razvitiya predprinimatel'skoj dejatel'nosti predpriyatij APK: monografija [Problems and prospects of development of entrepreneurial activity of enterprises of AIC]. Krasnodar: VNIJeTUSH [In Russian].
4. Zahurskyi, O.M. (2012). Instytutysiine zabezpechennia derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektoru Ukrainy [Institutional provision of state support of the agricultural sector of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 8, pp. 122-129 [In Ukrainian].
5. Malik, M.Y. (2008). Pro derzhavne rehuliuвання rozvytku sil'skykh terytorii. [About government control of development of rural territories]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 156 [In Ukrainian].
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of finance of Ukraine]. (2014). Retrieved from: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=392378&cat_id=53608 [In Ukrainian].
7. Oliinyk, O.V., Kalashnikova, T.V. (2013). Kryterii derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv [Criteria of state support of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 49-53 [In Ukrainian].

10. Про державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.01.2020 р. № 436-IX. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
11. Ковальова О. В. Інституційні форми організації управління розвитком аграрного сектора. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vpdaa/2012_4/121.pdf.
12. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (редакція від 16.10.2012 на підставі документу № 5460-VI). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15/>.
13. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у умовах демократичного державотворення. Т. II. Київ : ІАЕ, 2001. 484 с.
14. Самуельсон П. Економіка : в 2-х т. Москва : МГП «Алгон», 1992. Т. 2. 742 с.
15. Сільське господарство України за 2018 рік : Статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенка. Київ : Державна служба статистики України, 2019. С. 392.
16. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. Київ : Основи, 1998. С. 36.
18. Шпикуляк О. Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку. Економіка АПК. 2009. № 7. С. 120-128.
19. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / пер. с англ. Москва : Изд-во «Новости» при поддержке Изд-ва «Catallaxy», 1992. 304 с.
20. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України, 2012. URL : <http://minagro.gov.ua>.
21. Сайт Європейської комісії. Брюссель : Європейська комісія, 2008. URL : http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2010/table_en/C7-1-375.pdf.
8. Pavlov, H.Ye. (2013). Sutnist poniattia derzhavnoho rehulivannia ahrarnoho sektora ekonomiky [The essence of the concept of state regulation of the agricultural sector]. *Ekonomika ta derzhava*, 6, pp. 17-18 [In Ukrainian].
9. Paramonov, P.F. (2002). Organizacionno-jekonomicheskie problemy adaptatsii sel'skoho zjajstvennyh tovaroproizvoditelej k rynochnym uslovijam hozjajstvovanija [Organizationally-economic problems of adaptation of agricultural commodity producers to the market conditions of management]. Krasnodar: KGAU [In Russian].
10. Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 ri : Zakon Ukrainy vid 14.01.2020 r. # 436-IX [On the State Budget of Ukraine for 2020: Law of Ukraine from 14.01.2020 No. 436-IX]. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/719-18> [In Ukrainian].
11. Kovalova, O.V. (2012). Instytutsiini formy orhanizatsii upravlinnia rozvytkom ahrarnoho sektora [Institutional forms of organization of management of development of agrarian sector]. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vpdaa/2012_4/121.pdf [In Ukrainian].
12. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 # 40-IV (redaktsiia vid 16.10.2012 na pidstavi dokumentu # 5460-VI). About innovative activity: Law of Ukraine from 04.07.2002 No. 40-IV (release from 16.10.2012 on the basis of document No. 5460 - VI). (2002). Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15/> [In Ukrainian].
13. Sabluk, P.T. (2001). Ahrarna ekonomika i polityka v Ukraini: pidsumky mynuloho ta pohliad u umovakh demokratychnoho derzhavotvorennia [Agrarian economy and politics in Ukraine: results of the past and look in the terms of democratic creation of the state]. Kyiv: IAE [In Ukrainian].
14. Samuel'son P. 1992. Jekonomika : v 2-h t. [Economy: in 2 vol.] Moskva: MGP «Algon», vol. 2 [In Russian].
15. Vlasenko, N.S. (2019). Silske hospodarstvo Ukrainy za 2018 rik: Statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine: statistical yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
16. Statystychna informatsiia [Statistical information] (2014). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
17. Stihlits Dzhozef E. (1998). Ekonomika derzhavnoho sektora [Economy of public sector]. (A. Oliinyk, R. Skilyski, Trans). Kyiv: Osnovy [In Ukrainian].
18. Shpykuliak, O.H. (2009). Problemy rozvytku ta rehulivannia ahrarnoho rynku [Problems of development and adjusting of agrarian market]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 120-128 [In Ukrainian].
19. Hajek, F. (1992). Pagubnaja samonadejannost'. Oshibki socializma [Pernicious arrogance. The errors of socialism]. Moskva: Izd-vo «Novosti» pri podderzhke Izd-va «Catallaxy» [In Russian].
20. Sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [Website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine] (2012). Retrieved from: <http://minagro.gov.ua> [In Ukrainian].
21. Sait Yevropeiskoi komisii [Website of the European Commission]. (2008). Briusel: Yevropeiska komisiia, Retrieved from: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2010/table_en/C7-1-375.pdf [In Ukrainian].

Rusaniuk V.V. State support for entrepreneurship development in the agrarian sector of the economy

The purpose of the article is to summarize the methods of state support for agricultural enterprises in order to increase their competitiveness in determining the directions of support for entrepreneurship in the agricultural sector of Ukraine.

Research methods. The methodological basis of the article is the dialectical method of cognition and the systematic approach to the study of the fundamental provisions of science regarding the state support development for subjects of agricultural entrepreneurship. The use of the monographic method has allowed to substantiate aspects of state support for agrarian entrepreneurship.

Research results. The state and methods of state support of entrepreneurship in the agrarian sector of Ukraine and the development of entrepreneurial activity in rural areas are investigated. The financial state of agrarian enterprises and the state of state support in the agrarian sector of Ukraine are analyzed. Forms and methods of state support of agricultural enterprises of Ukraine are substantiated. Recommendations for increasing the competitiveness of agricultural enterprises, the competitiveness of their products, increasing export potential and the international image of agricultural production have been developed.

Scientific novelty. The directions of state support for the further development of entrepreneurship in the agrarian sector are proposed. The legislative, regulatory and economic aspects of state regulation, the possibilities of its improvement and targeting are considered.

Practical significance. The practical recommendations for improvement of state support of agrarians in modern conditions are offered. The conceptual approach to formation of the state regulation of agrarian production which can be the basis for development of measures for state support of agrarian enterprises is substantiated. Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs.: 21.

Keywords: agrarian sector; state support; state regulation; development of agrarian entrepreneurship; family farms, farms.

Rusaniuk Vasyl Vasylovych - post-graduate student of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: rusanyuk.ur@ukr.net

Русанюк В.В. Государственная поддержка развития предпринимательства в аграрном секторе экономики

Цель статьи - обобщить методы государственной поддержки аграрных предприятий по повышению их конкурентоспособности и определить направления поддержки предпринимательства в аграрном секторе Украины.

Методика исследования. Методологической основой статьи послужили диалектический метод познания и системный подход к изучению фундаментальных положений науки по развитию государственной поддержки субъектов аграрного предпринимательства. Применение монографического метода дало возможность обосновать аспекты государственной поддержки аграрного предпринимательства.

Результаты исследования. Рассмотрены состояние и методы государственной поддержки предпринимательства в аграрном секторе Украины и развития предпринимательской деятельности на селе. Проанализировано финансовое состояние аграрных предприятий и состояние государственной поддержки в аграрном секторе экономики. Обоснованы формы и методы государственной поддержки аграрных предприятий Украины.

Элементы научной новизны. Предложены направления государственной поддержки развития предпринимательства в аграрном секторе. Рассмотрены законодательно-нормативные и экономические аспекты государственного регулирования, возможности его усовершенствования и целевого направления. Рекомендуются внедрение некоторых методов государственной поддержки фермерских хозяйств стран ЕС.

Практическая значимость. Предложены практические рекомендации по усовершенствованию государственной поддержки аграриев в современных условиях. Обоснован концептуальный подход к формированию системы государственного регулирования аграрного производства, который может быть заложен в основу разработки мер по государственной поддержке аграрных предприятий. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 21.

Ключевые слова: аграрный сектор; государственная поддержка; государственное регулирование; развитие аграрного предпринимательства; семейные фермы; фермерские хозяйства.

Русанюк Василий Васильевич - аспирант отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: rusanyuk.ur@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 01.06.2020 р.

Фахове рецензування: 08.06.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Русанюк В. В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 84 – 93. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084>

Rusaniuk, V.V. (2020). Derzhavna pidtrymka rozvytku pidpriumnytstva v ahrarynomu sektori ekonomiky [State support for entrepreneurship development in the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 84 – 93 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084>

*